

de Evan-
aar weder
en zekere
dankzeg-
ging voor
aam, zelf
naard met
nde, ook
tschappij,
krachtiger
n de kerk.
g om ge-
geezinnen
om zegen
om door
od te hulp
om zegen
Mahome-
ebed om
even van
blantie is,
en in elk
de kerken
happelijk,
alde uren
voren voor
ovigen in
alzo in
I, dat ons
besprekt,
ijfheid iets
chte, dat
verdeeld
jare voor
te zijn en
thit van
teere hun
en onzent
k bereikt
dat b. v.
erdam en
relijk 700,
n. Soms
van dien
den waar
en.
en bijeen-
groot deel
am in dat
ts te be-
leden voor
gen voor
en denk-
zenlijking
de lokalen
jes loopt
nog het
uitnoo-
laats van
dat alle
onds een
dat het
lijk voor
ad waar-
ag rijzen,
de meest
ienade en
licht der
n.
lijdschap
che Alli-
heid over
v, voor de
stemming
kers ver-
gon een
wederom
een be-
lk steeds
met hun
n-model-
eur dan
egen den
h zonder
oos met
blad; veel
dat toch
en arm
et de re-
umt haar.
aninger,
zeggen.
volk is
ctie. Dat
daarop
'hoop, de
de Kerk-
am daar
oedema-
Ronkel.
lad van
Malco-
rmeerd-
rijpelijk
er komt
is deze
aar zijn
gaan is:
al deze
vinden,
Precies
ng, toen
ur aan-
s", zelfs

op den titel van hun boeken; een geval waarvan o.a. Ds. P. Huet eens dupe werd. Dit nu toont, dat zelfs de halven en kwarten zeer goed gevoelen, dat er voor hun waar geen markt te vinden is dan in „Gerelieerde verpakking“. En hierin wederom ligt het bewijs, dat de stroom der Gerelieerde waternen ook steeds wassende is. Wassende in de Christelijke Gerelieerde kerk; wassende onder de kerken der Doleantie; wassende onder de geïsoleerde vrije kerken; nog altoos wassende zelfs ook onder de Synodale Hierarchy. Immers dit zeggen u de namen van Ds. Wolt van Utrecht, Verhoef van Bodegraven en Malcomesius van Rotterdam reeds, ook dit *Kerkelijk Weekblad* wil nog altoos onder de Synodale Hierarchy zijn woord spreken. Deze leeren stonden vanouds op de lijn der Confessionale Vereeniging. Toen het langs deze lijn wist voort te kraken en schrijnend voortging, en er naast het hunne een ander spoor door de *Herant* werd gelegd, waarop men sneller voortkwam, stapten deze mannen een tijdlang over, en reden een eindweeg mee, altoos in de verbeelding, dat het op deze spoorlijn evenals op die der Confessionale Vereeniging gaan zou, d. w. z. dat men nooit den moed zou vinden, om ter wille van Gods Woord den mensch te weerstaan. Vandaar dat toen deze trein bij het station „Conflict“ was aangekomen, en plotseling de Synodale hellebaarders den Gerelieerden te lijf gingen en bij de keel grepen, hun de schrik om het hart sloeg, en ze een extra-trein met vliegende vaart bestelden, om zoo spoedig mogelijk van het station „Conflict“ naar hun eigen station „Voor ongeneeslijke ziekten“ terug te rijden. Dit heeft toen zeer gedaan, en een en ander hard woord uitgelokt; maar van achteren gezien, was het toch zielkundig begrijpelijk. Ze hadden op onze lijn wel meegereden, maar toch was *ons* lijn de *hunn* niet; ze voelden zich, toen het er op aankwam, onder ons niet thuis. Na eenigen tijd rust te hebben genomen, om weer tot bezinning te komen, hebben daarom deze broeders nu hun oude taak weer opgevat, en gaan het nu weer beproeven op hun oude Confessionale manier; en daarvoor geven ze dit weekblad uit. Heel anders dus dan Dr. Hoedemaker. Diens weekblad heeft zich tot ons leedwezen doen kennen als een *puur machine de guerre*; een orgaan om week na week de eere van het menschelijk hart te beleedigen, door wekelijks voor oude vrienden onvriendelijkheid bij onbroederlijkheid en onbroederlijkheid bij bitterheid te mengen in den beker, dien men hun voortzet. In het weekblad van de heeren Wolt c. s. daarentegen is bezadigde ernst aan het woord. Hier keert zich een schutter met pijl en boog niet tegen oude vrienden en broeders, maar tegen den gemeenschappelijken vijand. Hier ademt u geen wrok en booze hartstocht, maar een teleurgestelde en toch niet ontmoedigde liefde tegen. Ge merkt het aan alles, deze redacteuren denken als zij schrijven gaan, niet allereerst, hoe ze voor hun doeleinde broeders toch onaangenaam zullen wezen, maar hoe zij den Heere behagen mochten om *onaangenaam te zijn voor Satan*. Van harte hopen we dat dit orgaan het afgedrevene webrengen, wat versterken tot sterken moge, en op zijn wijze er toe moge bijdragen, om de goddeloosheid der Haagsche Synode, als Synode van een „Gerelieerde“ kerk, te doen inzinken.

— — — — —

Ambt der geloovigen.

Uit wat dusver werd aangemerkt, vloeit alzo voort: 1°, dat de oorspronkelijke Souvereiniteit van God over Staat en Kerk een en dezelfde is; 2°, dat het hooge en absolute *ambt*, de opgedragene Souvereiniteit, waarmee het God belijft, iemand in zijn Naam te bekleeden, in den Staat wordt gedragen door personen die op *aarde* zijn, maar voor de kerk gelegd is op den Zoon des menschen die *in den hemel* is, zoodat een iegelijk die op aarde als Souverein over de kerk gaat zitten, een *opstandeling* tegen Koning Jezus is, zijn Kroon aanrandt, en zijn *Majesteit* schendt; en 3°, dat voor Staat en Kerk beide door de hooge en absolute dragers van het *ambt*, voor het uitwendig regiment, *menschelijke personen* worden gebezigd, waarvan zij zich als *organen* bedienen, en die als zoodanig bekleed zijn met een afgeleid, dienend en ondergeschikt *ambt*. Om volledig te zijn, zou men hier nog een nadere onderscheiding van de sub 3 genoemde personen aan kunnen toevoegen. Als namelijk een rechter op aarde (in den kring van den Staat), iemand b. v. wegens moord gevonnis heeft, en bij dat vonnis veroordeeld tot opsluiting, dan moet dat vonnis uitgevoerd. Nu kan echter de koning of de rechter zelf ook een booswicht niet bij de kraag pakken en naar den kerk brengen en hem daar bewaken. Dit doet de Souverein daarom door middel van een tweede soort dienaren van lagere rang: politieagenten, rijksveldwachters, cipiers, enz. Tusschen deze soort dienaren nu en de eerste soort bestaat *overeenkomst en verschil*, en op beide dient gelet. De overeenkomst tusschen beide is, dat in beide de soevereine macht werkt. Als de rechter iemand vonnis, vonnis in den rechter der soevereine Koning. En als de cipier iemand in den kerk opsluit, schuift in dien cipier de Koning den grendel op de deur. Neemt men dus aan den éénen kant de

eerste soort als Minister, Rechter, Commissarissen van de provincien enz., en aan den anderen kant de *tweede soort* als Politieagenten, Deurwaarders, Rijksveldwachters, Cipiers enz., dan openbaart zich in de handeling van beide soort de macht der soevereiniteit. Beide doen wat ze doen alleen namens en uit kracht van den Souverein, en beide zijn wat den Souverein aangaat *dienaren*. Maar bij deze principieele overeenkomst bestaat er toch tusschen beide een zeer aanmerkelijk verschil, dat onze vaders terecht vonden in het dusgenaamde *ius discretionis* 1). 's Konings dienaren van de eerste soort, zoo als Ministers, Commissarissen des Konings, Rechter enz., krijgen een last, maar een last om te handelen *naar eigen oordeel*, voorzover de Koning hen vrijliet. Daarentegen krijgen 's Konings dienaren van de tweede soort, als Deurwaarders, Rijksveldwachters enz., last, om, niet naar eigen oordeel, maar naar een bevel, dat ze ontvangen, te handelen. De eerste zijn *organen*, de tweede soort zijn *instrumenten*. De eerste noemt men *ambtenaren*, de tweede *beambten*. En zoo nu ook is het in de kerk van Christus. Ook Koning Jezus heeft tweeërlei soort van dienaren. Een soort dienaren, aan wie hij last geeft, om namens hem en in gebondenheid aan zijn Wet, macht uit te oefenen met het *ius discretionis*, d. w. z. met gebruikmaking van eigen oordeel. Maar ook een ander soort, die geen anderen last hebben, dan om te handelen naar een hun gegeven instructie en die zelf niet te oordelen hebben. Tot de eerste soort dienaren behooren o. a. de Leeraars en Ouderlingen en Diakenen, en tot de tweede die uit den aard der zaak in de kerk minder talrijk zijn, de Koster, Organisten, Directeuren en Suppoosten van gestichten en dergelijke. En ook hier geldt het dat de eersten *organen*, de tweeden slechts *instrumenten* zijn, *Ambtsdragers* en *Beambten*. Men verwarre dit niet. Dat de eerste soort dienaren *recht van zelfbeslissing* of *ius discretionis* hebben, wil niet zeggen, dat zij *naar wilkeur* kunnen te werk gaan. Neen, ze zijn en blijven dienaren van den Koning, en staan dus *onder zijn Wet*; want *wetgevoende* macht heeft nooit een dienaar, maar alleen de *Souverein*. In den Staat de *Vorst*, in de kerk *Koning Jezus*. Maar het wil zeggen, dat de Wet rekt op personen of dienaren, die met gave van oordeel en inzicht toegelaten, de algemeene wetsbepalingen op het bijzondere geval toepassen. En zoo ook, dat de beambten of dienaren van de tweede soort geen *organen* maar *instrumenten* zijn, beduidt niet dat ze daarom gelijk staan met *automaten*. Ook bij hen toch is er op gerekend, dat ze menschen zijn met kennis van hun vak en gezond verstand. Maar het beduidt dat ze zooveel doenlijk tot in het kleine toegeïnstueerd worden, en op de leiding der zaken geen invloed mogen oefenen. En na nu deze duidelijke onderscheiding in het licht te hebben gesteld; en alzo elk en twijfel over den zin van onze woorden te hebben opgeheven; stellen we als thes, die we bewijzen gaan, dat de *geloovigen* in de kerk van Christus door hun Koning geroepen worden tot handelingen, waarbij ze krachtens en in naam van hun Souverein optreden, niet als lagere beambten, maar wel terdege als Dienaren van de eerste soort, bekleed met last en macht, en zulks onder genot van het *ius discretionis*. Hierbij wachtte men zich intusschen voor één grove misvatting, die, eer we verder gaan, dient afgesneden. Onder alle man toch van clericalen zin en hiërarchischen hartstocht, was het alle eeuwen door in zwang, dat men de ambten der genoemde ambtsdragers bovenmate zeer verhoef, optilde boven hun maat; op hemelde boven alle evenredigheid; en het onmogelijke deed, om ze op één lijn te brengen met de ambten der Overheidspersonen. Hierdoor gaapte de kloof tusschen de *Leeraars* en de gemeente dan al breder en dieper. We zeggen met opzet alleen tusschen de *Leeraars* en de gemeente, overmits alleen de *Leeraars* over deze aangelegenheden aan het woord kwamen; en deze *Leeraars*, wel verre van de Ouderlingen en Diakenen als hun evenknieën en ambtsbroeders met zich in de hoogte te trekken, er omgekeerd steeds op uit waren, om de Ouderlingen zoo diep mogelijk onder zich te doen buigen, of als nullen en medeklinkers naast zich te doen zitten, en de Diakenen te misbruiken als een soort van inzamelaars en uitbetalers van collecten voor en op last van dominee. Hieraan kan men zien, dat het dezen *Leeraars* volstrekt niet te doen was om het *ambt* als zoodanig, maar uitsluitend om hun *ambt*, en dat zij omgekeerd het *ambt* ophielden, om zelve op een voetstuk te komen staan, waarbij dan rechts de Ouderling en links de Diaken als schildhouder kon post vatten. Onnatuurlijk was dit niet. Immers in onze *Leeraars* school hierbij niets dan de *allereerste* menschelijke zonde, die in de 4de en 5de eeuw in de toenmalige *Leeraars* opkwam, en die allengs er toe leidde, om het clericalisme van Rome te doen opkomen, en den pastoor tot alleenheerscher te maken. Liefst dan nog met de onderscheiding er bij, die onze vaders met zooveel reukkracht tegengingen, dat een dominee van Amsterdam heel wat hooger op de ladder stond dan een predikant van Woubrugge. Ook in deze dagen nam men dit bovenmatig optillen van het *ambt* juist weer bij

die predikanten waar, die in de kerkeraden zich steeds op den meest meesterachtigen en minachtenden toegenover Ouderlingen en Diakenen gedroegen en geen gelegenheid lieten voorbijgaan, om hen hun minderheid en nietsbetuendheid, soms op kwetsende wijs, te doen gevoelen. Zoo sloop in de 5de eeuw, en zoo sloop ook nu weer de onzinnige gedachte in, alsof een *Leeraar* een *magistrale* macht over de leeken bezat, en alsot zij tegenover hen in *onderdaanverhouding* verkeerden. Dit nu is door en door onschijnbaar. In een staat moet een soeverein wel *magistrale* macht op zijn ambtsdragers leggen, omdat hij zelf niet alomtegenwoordig kan zijn en dus zelf zijn soevereiniteit niet in de conscientie kan handhaven. Maar in de kerk is dit niet zoo. Christus, onze Souverein, is alomtegenwoordig door zijn genade, majesteit en Geest, en handhaaft dus zijn Souvereiniteit zelf. Gevolg waarvan is dat hij alle magistrale macht zelf bezit, en dat wij allen tegenover hem als onderdanen staan; maar dat alle ambtsdragers nooit anders dan *ministriele*, d. i. dienende macht hebben; dus geen heerschappij hoogenaamd bezitten; en hun *ambt* bedienen niet bij onderdanen, maar bij *broeders*. Eén is uw meester, namelijk Christus, en zij zijn allen broeders. Dit moet duidelijk op den voorgrond staan, om Satans list en streken te ontwapenen. Stelt men toch eenmaal het *ambt* op een hoogte, waar het niet hoort, en laat men daardoor de *leden der kerk* tot onderdanen tegenover de *Leeraars* zinken, dan spreekt het wel vanzelf, dat er van een *ambt* der geloovigen geen sprake kan zijn, en dat Satan vrij spel heeft om dit hoogst gewichtig *ambt* te vernietigen. Gelijk dan ook én onder de Pauselijke én onder de Synodale Hierarchy geschied is. KUYPER.

— — — — —

Uit de Pers.

Zijn bespreking over den Islam in onze kolonien voortzettend, klaagt ook Dr. Wijnmalen over de jammerlijke houding door onze Regering tegenover den Islam aangenomen. Het *heette* neutraal, maar liep *ipso facto* uit op beginsting van het Mahomedanisme met achteruitzetting van het Christendom. Hoe bejverde men zich niet tegenover den Islam telkens zijn dervijve en zoo bedachtzaam uit te laten en te geschieden, dat men het bewijst, dat men tegenover de bevelen van het Kruis de volgenden Halve Maan ontrent. Men herinnert zich wellicht nog zekere proclamatie van een Nederlandsche Generaal in Aijeh waarin hij over Mohammed als een nog levend, nog invloed oefnend persoon redeneert. Vergeten heeft men het zeker evenmin hoe aan de Aijehers werd beloofd, som op 'lands kosten en onder 's landes troepen de Mohammedaansche tempel te herbouwen die door den oorlog in puin viel. Vergeten zeker het alleminst een bericht, dat ter gelegenheid en op de plaats van een spoorwegcongruk een sedelak werd gegeven, waarbij verscheidene karbouwen geslacht zijn en de locomotief, die den ongelukkigen trein getroffen heeft met bloed besprenkeld en gecoruseerd werd. (1) Nog niet lang geleden werd het door een hoogachtend schrijver over Indië toestand (Dr. J. F. G. Riedel) vermeld en nog onlangs werd het door een Leidsche Hoogleraar, Mr. P. A. Van der Lijst, in de *Gids* herhaald, hoe „bedroevend het is te vernemen dat van tijd tot tijd sommige heidenen hun verlangen naar aanneming van het Christendom hebben geuit, dat de door de kerk ambtenaren werd gegeven en dat een hoofd zed. te dezer sake moet verwijdering uit zijn geboorteplaats werd gestraft. Waar, opzets de schrijver zich zoo juist uitdrukt het systeem van boeiing met den Islam gevolgd werd. kon van dit verlangen geen notitie worden genomen.“ Toch mag hij tegelijk constatareeren, dat we thans ook in dit opzicht aan een keerpunt toe zijn. Gode zij dank! is er thans een keerpunt gekomen. De veiligheid van ons koloniaal bezit, het verbinden der inlandsche bevolking aan ons opperhoofd, een zeker kan het verkrigen worden door middel van het overwicht van meerderheid en doeltreffender aanwending van fysieke krachten; maar deze wijze van beheersching is niet de ware weg om op die aan ons gezag toevertrouwde volken op den duur weldadig te werken, bij hen liefde jegens de overheerschers te wekken. Meer en meer wint de overtuiging veld, dat een van de beste middelen daartoe ligt in de bevordering van de uitbreiding van onze godsdienst onder de heidense stammen. In de hoogte mate verbliffend is het, dat nu niet alleen de zoogenoemde kerkelijke partijen der kerstening van Indië in de allereerste plaats aanbevelen en aangemoedigd zouden willen zien. In een kring van vrienden in de hoofdstad, in een liberale diervereeniging, werd niet lang geleden een resolutie, die de heer E. P. C. Sol, der partij van de bevrijding, de zending tot nog toe te veel voorachtaamzaam is, en aanmoedigt van de zijde der regering tot bevordering der zending alomtegenwoordig is. De hoogleraar, dien wij straks noemden en die „geen aanhang“ is „van de richting, die thans in het moederland aan de regering is gekomen“, aanzet niet te verlaten, dat hij toch volkomen overtuigd is, „dat zij in Indië groot nut kan stichten, door een taak

krachtig ter hand te nemen, die door vorige besturen maar al te zeer werd verwaarloosd; Bestrijding van den Islam, die alleen bekamp kan worden door de bekeering van de heidense inlanders, welke anders zeker eenmaal moslimen en daarmee vijanden van ons gezag zullen worden.“ 1) Een ander schrijver, die „den godsdienst in het koloniaal beleid“ bespreekt, zegt onbevleeld, dat „de leeraars van den Christelijken godsdienst de meeste medewerking verdienen, ten einde een tegenwicht te verkrijgen tegen de sterke uitbreiding van het islamisme in den Indischen archipel en zijn nog meer op den voorgrond treden. Nederland evenmin als Nederlands-Indië is materieel in staat met kracht te handelen tegen het islamisme, wanneer dit zich sterk genoeg gevoelt om verzet te toonen tegen de bestaande machten, waartoe de gevechtelijkheid zich bereids kenbaar maakt. Het is de bal, rollende op een hellend vlak; daartegenop bijtijds een anderen bal werpende, stuit men zijn vaart of noodzaak den afrolenden bal eendrachtiglijk met zijn tegenstander in een gematigd tempo den weg te verzoeken. Die beschermende bal, die een woest voortvullen, dat veruield werkt, zou, veruield moet, is de godsdienst, ingevoerd en bevestigd door Protestanten en door Katholieke priesters.“ 2) Een ander niet minder overduidelijk schrijver — maar waartoe meer getuigenissen? „Het is“ — schreef onlangs terecht het Dagblad der residentie — „het is een merkwaardig verschijnsel, dat hier te lande tegenwoordig door mannen van verschillende staatkundige richting wordt aangehouden op Evangelisatie in Indië“. En met ingemengde voegen wij er bij: Niet minder geschiedt dit door de Indische pers. Werd vroeger wel eens door enkele harer organen op minder sympathieken toon over de Christelijke propaganda gesproken, wij algemeen schilt men thans onder de vroeger begane fouten te rekenen de bescherming van het Mahomedanisme in Indië geschoonen, de begunstiging van den Islam tegenover het Christendom, het tegenhouden van de vrije ontwikkeling van den zendingarbeid. Immers, „het verdient opmerking“, schrijft de heer Ootlander terecht, „dat de Indische dagbladen, ofschoon even ongodsdienstig, maar op meer ruiterlijke wijze dan de liberalistische pers in Nederland, de circulaire van Keuchenius heeft verdedigd, dat mannen op de hoogte van de toestand, erkennen dat het Christendom een bepaald tegenwicht tegen den fatalen invloed van islamitische geestesdrifters is en in tijden, zoals de tegenwoordige, voor het blijvend bestaan van onze heerschappij over Indië een onmisbare factor.“ 3) Nu nog één schrede verder. Immers, we hopen ook van Dr. Wijnmalen te vernemen, op wat wijs hij acht dat het Gouvernement zich tegenover de Missie en den Islam te gedragen heeft. KUYPER.

— — — — —

De doleerende kerk van Oudewater in 't begin der 17de eeuw.

XL.

Het volk loopt te hoop.

Ten slotte was Lydius en zijn kerkeraad op herhaald verzoek toch nog voor de Rem. classis verschenen, maar om te kennen te geven, dat men zich tot de doleerende kerken begeven had. De Classis besloot Poppius en de Raed van de Heeren Staten af te vaardigen om te verkrijgen dat de leeraars het Heilig Avondmaal met elk afzonderlijk zouden houden. Levinus trok naar Den Haag terwijl Lydius door de overheid verboden werd om te haastrecht te gaan prediken, ten einde den dienst voor zijn ambtgenoot waar te kunnen nemen. Den 17den April trok Lydius met Dirksen en Bastiaansen eveneens naar Den Haag om zich op de klachten van de Raed te verdedigen; ook van Galen en Willemsen begaven zich derwaarts. Nu kwam de zaak weder in handen van Oldenbarneveldt. Lydius verscheen den 19den voor de Heeren; de advocaat vroeg hem, waarom hij op de missive van de E. M. Staten had geantwoord gelijk hij gedaan had, dewijl de vijf punten niet door Oudewater overheid waren aangenomen. Lydius verzeerde dat deze ze aangenomen had, zich beroepende op de getuigenis van Prins Maurits en den Provinciale raad. Daarna vroeg hij Lydius of hij zich met den nieuwen kerkeraad wilde vereenigen. Het antwoord was „ja“ indien deze schuld wilde belijden. Op de vraag of hij met den nieuwen kerkeraad wilde vergaderen, was het antwoord: „Alleen in zaken die de conscientie niet aangaan.“ „Waarom hebt gij u van de Classis gescheiden?“ vroeg de Advocaat. Lydius antwoordde, dat hij zich hield bij de goede broeders der Classis, dat de Classis zich van hem en anderen gescheiden had, door hen niet meer te vergaderen te roepen, en dat de Classis de resolutie van de Staten handhaafde en de kerkenorde van 1591 aanvaardde, die beide tegen zijn conscientie strekten. Twee dagen later werd Lydius tegenover de overheidspersonen van Oudewater gehoord; vele bittere woorden vielen daarbij, zonder dat men een stap vorderde. Den 21sten April verschenen de partijen ten huize van Oldenbarneveldt, waarbij deze hen vermaande het voorgevallene te vergeven en te vergeeten, bij beurten het Avondmaal te houden en niemand toe te laten dan met voorgaande censuur der kerken. De Raed vroeg nog of men niet gezamenlijk Avondmaal houden zou? Oldenbarneveldt zeide hierop: „Levinus, men kan niemand dwingen om met een ander ten Avondmaal te gaan teghen zijn zin.“ De beslissing wilde De Raed c. s. schriftelijk naar Oudewater mede nemen; in den avond weigerde de Advocaat haar zwart op wit te geven, doch toen men daarop aandrong, ontgingen zij een schriftelijken last van de E. M. Heeren. Die last was op behendige wijze beschreven en bewees, dat Oldenbarneveldt wel Lydius wilde dwingen met de Remonstrantsche gezinden Avondmaal te houden. Er werd daarin toch beschreven dat de „kerckedienaren, op de gewoonlijke daghen, het H. Nachtmal t' samenlikte houden, ende bij gebeurten uitdeelen sullen, nae behoortelijke verordeninghe, ondersoek ende visitatie, toelatlende allen dengenen, die hem na Gods Woort daer toe sullen hebben gheprepareert, sonder yemant daer van te houden, ten ware bij den Kerckeraet met de ordinarijs gheputeerden van de Magistrat in deselve, om wettelijke redenen bij kerckelijke censuur anders werde gheordonneert.“ De Gerelieerde Kerkeraad kon dit stuk niet zonder protest aannemen. Er werd

daarom geantwoord, dat deze jongterresolutie der Staten niet accordeerde met hetgeen de provinciale raad had vergund, hetwelk ook door de overheid was aangenomen; evenmin met de aanschrijving der E. M. op 31 Maart, en allermint met de aanzegging van den Advocaat op 22 April. Tevens verklaarde hij niet in te zien, dat het laatste stuk, indien het opgevolgd werd, tot bevrediging der kerk en tot eenighe der gemeente zou kunnen strekken. Voorts betoogt hij, dat niemand kan gedwongen worden om onverzocht met een anderen avondmaal te gaan of om met hem kerkvergadering te houden, anders dan om zaken te behandelen, die de conscientie niet aangaan. De oude kerkeraad wilde dus niet toegeven. De Remonstrantsche overheid zocht toen zijn opzet om Lydius vóór Paschen, ja zelfs zoo mogelijk eer, uit de stad te krijgen, ten uitvoer te brengen. Den 31en Mei moesten de beide kerkeraden voor de vergaderde vroedschap verschijnen. Voor dit lichaam gekomen, vroeg burgemeester Van Swieten of de oude kerkeraad van meening was om de ordonnantie der Staten aan te nemen of niet. Schoon De Raed met de zijnen haar aannemen, weigerden Lydius en zijn kerkeraad, daarvan een uitvoerige acte gevende 1). Van Galen kon nauwelijks gedogen, dat dit stuk door Lydius werd voorgelezen. Nadat dit geschied was, ging hij met zijn kerkeraadsleden huiswaarts. Nauwelijks waren zij afgetrokken, of de heeren der magistrat begonnen er van te spreken om Lydius te deporteren; zou het besluit genomen en doorgezet worden? ... De regen kletterde den geheelen dag op Oudewater's straten. De stad leefde toentertijd, gelijk tot voor een twintig jaren, voor een groot deel van het lijndraaien. Door het regenschied weder konden de touwslagers niet werken en gingen zij daarom oudergewoonte in het ruime voorportaal van het stadhuis schuilen. Toen de overheid er van begon te spreken, om Lydius de stad uit te zetten, stonden vele leden der vroedschap op, omdat zij geen gemeenschap wilden hebben met den goddeloozen handel, om een waardig dienaar van Christus uit te werpen. De burgemeester sommeerde hun op hun eed, dien zij aan de stad gedaan hadden, te blijven zitten; maar zij wilden daarnaar niet luisteren, en gingen weg 2). Wij kunnen ons voorstellen dat de lijndraaiers den weglopenden leden der vroedschap vroegen, wat er aan de hand was. De oorzaak van hun heengaan vernemen, wekte dit bij de groote menigte, die op Lydius hand was, groot misnoegen. Sommigen van de burgerij, in de „ontdeckinghe“ gespuist, genoemd, gingen de raadkamer binnen, die de vertrekende leden der vroedschap hadden laten openstaan. Nadat eenigen binnen waren, volgden anderen, zoodat ten slotte de geheele raadzaal vol was met lieden, die het doen der Remonstrantsche overheid, ten doel hebbende om de waarheid te onderdrukken, streng afkeurden. Den mannen die te voren zoo boude gesproken hadden, begon nu het hart in de schoenen te zinken. Er waren onder de burgers, die met luider stem verklaarden, dat zij in 1575, toen Oudewater uitgemeend was, veel om de religie geleden hadden en dat ze tot geen nieuwigheden genegen waren, maar wilde blijven bij hetgeen hun door Prins Maurits en het Provinciale Hof was vergund. Enigen voegden er nog bij, dat zij het edele Naassche bloed niet klein wilden geacht hebben, noch de conscientie gedwongen, noch de strage tegen Gods kerk getrokken. Dit laatste was een priem in het hart van v. Galen, die daarmede gedreigd had. De vroedschap en de overheid begonnen zich te verontschuldigen en zeiden, dat men de conscientie niet wilde dwingen. Doch een stem uit de burgerij antwoordde: „Nu dwingt gij Lydius ende de Kerckeraet met malcanderen t' Avondmaal te houden, soo dat voortginghe salt dan oock niet op uytcomen dat wij mede haar sullen moeten volgen?“ De heeren kregen het benauwd, wat zouden zij doen? Er kwamen steeds meer Contra-Remonstranten in de raadkamer; de heeren der Magistrat begonnen bang te worden dat het niet goed zou aflopen, indien men niet toegaaf. Men onderstelde, hoewel ten onrechte, dat de weglopende leden van de vroedschap de menschen hadden opgehutst 3). Toch deed niemand den heeren enige overlast, al zegt de vinnige Remonstrantsche schrijver van den Reuckappel 4), dat de vroedschap met geweld is overvallen. Maar hoe zouden ze de ontweerde menigte de deur uit krijgen? Men wist niet beter te doen dan haar te beloven dat men Lydius in dienst laten, de weglopende leden der vroedschap weder ontbieden en met den kerkeraad spreken zou. Op dit woord vertrouwen, verliet men dan ook vreedzaam de raadkamer. Daarna werd de oude kerkeraad ontboden met de zes protesteerende leden der vroedschap. De hekken waren nu verhangen. Burgemeester Van Swieten vroeg aan Lydius wat hij begeerde, zeggende: „zegst, het zal u gheverden, men salt schrijven.“ Lydius antwoordde: „mijn Heeren, ick en versoek anders niet dan alleen dat wij ongemolesteert mogen blijven bij de oude leere ende ordre, ende t'gene ons bij 't Hof is vergunt.“ „Wel“, hernam de Burgemeester, begeert gij dan Levinus niet afgheset te hebben?“ En toen hier ontkennend op geantwoord was, zeide de burgemeester: „dit versoek is heel redelijk, t'sal u gheverden, gaet ende spreek vriendelijk met het volck.“ Zoo werd gedaan. Het volk stond nog altijd buiten het stadhuis en toonde zich tevreden met hetgeen door de overheid werd toegezegd, maar één ding wilde men nog verkrijgen. Men zocht een burger binnen, die vriendelijk verzocht, dat de burgemeester het boek zou teruggeven waarin de Confessie en de Catechismus stonden, met de handteekeningen van den ouden kerkeraad. Ook aan dien wensch werd aanstands voldaan. Vervolgens werd een acte opgemaakt en door alle leden der vroedschap en der overheid getekend, waarbij Lydius werd toegestaan afzonderlijk Doop en Avondmaal te bedienen en met zijn kerkeraad te vergaderen totdat door de Staten of door een Nat. Synode anders zou zijn beslist; alles zou wat er geschied was vergeven worden, de overheid zou om geen meerder garnizoen verzoeken. Mondeling werd nog toegezegd, dat men den Gerelieerden f 25 zou vergoeden vanwege de kosten die zij hadden moeten maken. Den volgenden dag werd de klok geluid, om de burgers voor het stadhuis te roepen. 1) Hist. Verhaal bl. 48. 2) Ontdeckinghe van den oproerigen gheest der contra Rem. ghesinden, binnen ter stede van Oudewater, bl. 14. 3) Ontdeckinghe, blz. 14. 4) Reuckappel, blz. 64.

1) Recht om naar eigen oordeel te handelen.

1) Zie de Gids, Oct. Afd. 1888.

2) Zie de Indische Gids, April 1888.

3) Dat de Indische pers der zending niet vijandig gestemd is, blijkt o. a. uit de *Lacomit*, 7 Juli 1888, en *Sorab*, *Habl.*, 14 Juni 1888; *Boo*, *Hondelst*, 15 Sept. 1887 en *Sorab*, *Habl.*, 12 Nov. 1887. Vgl. het ingezonden artikel „Zendingen“ van Mr. O. J. H. Graaf van Limburg Stirum in de *N. Ret.*, *Cour.* van 17 Oct. j. l. Vgl. ook *Bate*, *Nieuwshet* van 2 Oct. j. l., naar aanleiding van de opmerkingen in de *N. Ret.*, *Cour.*, ontrent de gedragslijn tegenover het Mahomedanisme.